

Veldraadpleging *Taal en Rekenen in mbo*: verslag op hoofdlijnen

Vincent Jonker

Piet Litjens (eindredactie)

Monica Wijers

08 12 08

Vooraf

Ter informatie hieronder de tekst in de uitnodigingsbrief van de MBO-Raad (24 10 08)

Zoals u wellicht weet verscheen begin 2008 de eindrapportage Over de drempels met taal en rekenen van de Expertgroep Doorlopende Leerlijnen, ook wel bekend als de Commissie Meijerink. In deze rapportage heeft de Expertgroep vanuit de gedachte van een doorlopende leerlijn een advies gegeven over referentieniveaus voor taal en rekenen. Deze referentieniveaus beschrijven wat leerlingen en studenten zouden moeten kunnen op verschillende momenten in hun schoolloopbaan. Doel is dat het niveau van het taal- en rekenonderwijs in alle onderwijssectoren omhoog gaat en dat scholen hier duurzaam aan werken. De reactie van het kabinet op het advies was positief. Wel hechten de OCW-bewindslieden veel belang aan zorgvuldig overleg met deskundigen en betrokkenen in po, vo en mbo over de invoering van de referentieniveaus. Pas daarna zullen de referentieniveaus in de wet worden verankerd.

Doel van de veldraadplegingen mbo

Het doel van de regionale bijeenkomsten is na te gaan of de referentieniveaus, die voor het mbo relevant zijn, herkenbaar en realiseerbaar zijn en wat de noodzakelijke randvoorwaarden zijn voor het realiseren ervan.

Deel 1: Opbrengst van de veldraadplegingen in grote lijnen: taal

1 *Zijn de referentieniveaus Taal relevant?*

Commitment voor Referentiekader Meijerink

Er is over het algemeen genomen voldoende steun voor een referentiekader dat een doorgaande lijn voor taal en rekenen beschrijft van het po, via het vo en mbo naar het hbo. Het is gewenst en relevant als beschrijvend, voorschrijvend en richtinggevend kader voor het taal- en rekenonderwijs, maar niet als een kader dat op een rigide wijze de eindtermen bepaalt voor een opleiding op basis

waarvan deelnemers mogelijk afhaken en uitvallen. In de veldraadpleging interfereert de discussie over de wenselijkheid van het Referentiekader Taal (Meijerink) regelmatig met de standpunten die het mbo-veld heeft over centrale examinering. Er is redelijk wat oppositie tegen centraal examineren voor de mbo-1-3-opleidingen en men waarschuwt voor grote groepen deelnemers die – althans zeker voorlopig – niet aan gestelde eisen voldoen en voor uitval.

Onzekerheid mbo-veld over niveaus

Het veld is onzeker over de vraag of de niveaus van het Referentiekader Taal (Meijerink) parallel lopen met die in het Raamwerk Nederlands. Als dat het geval is dan voorziet men niet veel problemen. Anders ligt dit als er substantiële verschillen – op microniveau – blijken te bestaan in de definiëring van niveaus. Het veld wil hierover geïnformeerd worden.

2 Zijn de referentieniveaus Taal herkenbaar?

Twee referentiekaders

Het mbo-veld vindt het lastig dat zij in relatief kort tijdsbestek geconfronteerd wordt met twee referentiekaders die op het punt van niveauaanduidingen en domeinindelingen verschillen. De experts op de eerste raadpleging in Utrecht onderscheiden zich op dit punt duidelijk van de deelnemers aan de drie regionale raadplegingen. De experts hebben een vrij genuanceerd beeld van de beide instrumenten en zien overeenkomsten en verschillen, terwijl op de regionale bijeenkomsten de deelnemers minder gericht waren op advies en meer op informatie-uitwisseling.

Indeling en niveauaanduidingen

Men streeft naar een indeling die universeel is en met enige regelmaat wordt het argument gehanteerd dat het mbo-veld bekend is met de niveauaanduidingen van het Europees Referentiekader (ERK). Men koestert de verworvenheden van het werken met het Raamwerk Nederlands. Het mbo-veld is bekend met de niveaus van het ERK en deze niveaus hebben een duidelijke plaats en functie gekregen. Men communiceert in de niveauaanduidingen van het ERK en het Raamwerk Nederlands. Bovendien komt het overeen met de systematiek van Moderne Vreemde Talen, die ook in het mbo-veld is ingeburgerd. Een ander veel gehoord argument is dat men hecht aan een beschrijvingsstandaard die competentiegericht is. Een deel van de respondenten geeft aan dat men niet eerder bereid is deze verworvenheden prijs te geven voor er een beter alternatief is. Deze groep wil graag vasthouden aan het Raamwerk. Een ander deel geeft aan behoefte te hebben aan een breed referentiekader zoals uitgewerkt in Meijerink en stelt voor dat dit de basis wordt. Als het Referentiekader Taal (Meijerink) leidend wordt dan dienen niet alleen het Raamwerk Nederlands qua niveauaanduiding en domeinindeling aangepast te worden maar eveneens het brondocument LLB en de kwalificatiedossiers.

Domeinindeling

In iets meer dan de helft van de groepen is gesproken over de domeinindeling die in het Referentiekader Taal (Meijerink) anders is dan het Raamwerk Nederlands voor de subdomeinen *Lezen van fictionele en literaire teksten* en *Taalbeschouwing en Taalverzorging*. Met name over het

onderdeel fictie en literatuur is gesproken en dan vooral in algemene zin. In de expertgroepen ging het gesprek dieper in op de wenselijkheid van aandacht voor fictie en literatuur in het mbo. Het veld is verdeeld over dit onderwerp. In enkele groepen acht men literatuur en fictie niet relevant voor het mbo, tenzij deelnemers zich voorbereiden op doorstroom naar het hbo of een opleiding doen zoals bijvoorbeeld onderwijsassistent. Over het algemeen sluit het niet aan bij beroepsvaardigheden en is men van mening dat taaltaken moeten aansluiten bij het kwalificatieprofiel. Voorkomen moet worden dat deelnemers struikelen over dergelijke onderwerpen terwijl dit niet relevant is voor hun beroepspraktijk. In een enkele groep is naar voren gebracht dat het subdomein *lezen van fictionele en literaire teksten* niet opportuun is voor het mbo en dient vervangen te worden door het subdomein *lezen van vakliteratuur*. Het algemene gedeelde standpunt over dit subdomein is dat de toevoeging van literaire teksten in het Referentiekader Taal zinvol kan zijn in bepaalde mbo-opleidingen, maar dit mag geen struikelblok vormen voor diplomering van leerlingen.

In één groep wordt het advies gegeven om voor het subdomein *Fictie en creatief schrijven* het advies van de Commissie Meijerink te volgen: bekijk voor welke beroepen fictie en creatief schrijven relevant is en stel het daar verplicht.

3 Zijn de referentieniveaus Taal realiseerbaar?

Het mbo-veld reageert uitgebreid en genuanceerd op deze vraag waarbij we drie perspectieven kunnen onderscheiden: de deelnemers, de docenten en het management.

Focus op de *deelnemers*

In vrijwel alle ronde-tafelgesprekken is gediscussieerd over:

- de problematiek van instroom;
- de examinering en
- de uitval van deelnemers met name in de mbo1- en mbo2-opleidingen.

Instroomproblematiek: In de ronde-tafelgesprekken hebben we regelmatig krachtige uitspraken als de volgende kunnen noteren: *Het is vooralsnog niet opportuun eisen te stellen bij de afsluiting van opleidingen als de instroom bij de poort zo problematisch is (laag niveau en grote heterogeniteit)*. In veel gesprekken is naar voren gebracht dat het mbo de rekening gepresenteerd krijgt van achterstallig onderhoud in po en vo. De groep deelnemers die instroomt is maximaal divers (ethniciteit) en heterogeen (verschillende taalniveaus) als het gaat om taalvaardigheid. Algemeen pleit men voor verbetering van de kwaliteit van overdracht van het leerlingdossier (met informatie over taal- en rekenprestaties, leerprestaties en leerhouding) van met name het vmbo naar het mbo. Daarbinnen vragen vooral de zorgleerlingen extra aandacht.

Zorgleerlingen in mbo1- en mbo2-opleidingen: Met enige regelmaat komt in de gesprekken naar voren dat met name de taalniveaus in de mbo1- en mbo2-opleidingen verder uitgewerkt dienen te worden omdat de niveaus in het Referentiekader Taal (Meijerink) algemeen gedefinieerd zijn. Met name de taalexperts in de expertmeeting (06 11 08) brengen in dat het nadelig is voor deelnemers in mbo1- en mbo2-opleidingen dat het Referentiekader Taal (Meijerink) aan leeftijden is gekoppeld

en dat niveau 2F verbonden is aan 16 jaar. Juist in deze opleidingen zitten deelnemers die niet alleen vaak meer tijd nodig hebben om het vereiste niveau te bereiken maar het zijn vaak ook (veel) oudere deelnemers. Vandaar dat men inbrengt dat er specifiekere uitwerkingen nodig zijn voor het traject dat deelnemers in mbo1- en mbo2-opleidingen naar het niveau 2F leidt. Het mbo-veld spreekt vrijwel unaniem haar bezorgdheid uit over de deelnemers in de AKA-opleidingen, de mbo1- en mbo2-opleidingen en de BBL en daarbinnen in het bijzonder weer de zorgleerlingen met dyslexie, dyscalculie en andere deficiënties. Men adviseert bijvoorbeeld de overheid om ten behoeve van zorgleerlingen (dyslexie, autisme et cetera) duidelijkheid te geven over compenserende maatregelen als blijkt dat niveaus van taalvaardigheid onvoldoende zijn en dat zij op grond van een te lage taalvaardigheid geen diploma kunnen halen.

Centrale examinering: Centrale examinering acht men over het algemeen een slechte zaak, een ongewenst perspectief, zeker voor de mbo1-3-opleidingen en voor de korte termijn. Voor afsluiting van een mbo4-opleiding is er iets voor te zeggen om centraal te examineren, maar niet voor de overige opleidingen. Niet alleen staat centrale examinering op gespannen voet met de uitgangspunten en het onderwijsconcept van competentiegericht onderwijs, ook is er grote terughoudendheid omdat men vreest voor traditioneel en op toetsen gericht onderwijs. Dat zou meerdere stappen terug zijn in de ontwikkeling van het mbo.

Meerdere geraadpleegden geven aan dat het welhaast onmogelijk is om een centraal examen in het mbo in te richten op basis van de niveaus zoals in Meijerink gedefinieerd. Het mbo-veld heeft behoefte aan een vorm van examinering die past bij het beroepsonderwijs, de beroepspraktijk en het bedrijfsleven en die onderwijscontext verschilt van die van het algemeen vormend voortgezet onderwijs (havo en vwo). Het mbo-veld adviseert de overheid dat taal *functioneel* moet blijven in de examens, hetgeen betekent dat deze examens maximaal gericht zijn op de beroepssector en de branche.

In één groep adviseert men OCW om onderscheid te maken tussen een vakdiploma en een mbo-diploma. Deelnemers die zich wel kwalificeren voor een beroep maar niet voldoen aan de gestelde taalvaardigheidseisen krijgen een vakdiploma. Deelnemers die zich voor beide kwalificeren krijgen een mbo-diploma.

Mbo3-opleidingen: In een aantal groepen is vastgesteld dat er in het bijzonder gekeken moet worden naar de mbo3-opleidingen. Voor menig deelnemer is dit eindonderwijs. Het Referentiekader Taal (Meijerink) is onvoldoende specifiek voor de sector mbo en dat wrekt zich met name ook binnen de mbo3-opleiding. Het is niet wenselijk om mbo3 gelijk te stellen aan mbo4. Het niveau 3F is te hoog voor mbo3. Dit zou betekenen dat er teveel deelnemers uitvallen.

Focus op docenten

Een pakkende uitspraak van een respondent hierover: Er moet ook gewerkt worden aan docenten; sommigen willen beginnen met *ontleden*. Ofwel menig docent heeft een beperkt beeld van wat extra aandacht voor taal inhoudt. Men denkt al snel dat extra aandacht voor taal inhoudt dat er meer gewerkt moet worden aan spelling en grammatica.

Allereerst is er in het mbo sprake van een tekort aan docenten. Verder is het nodig veel aandacht te besteden aan professionalisering van docenten. Men geeft aan dat een deel van de huidige

docenten onvoldoende bekwaam is om goed taalonderwijs te geven. Het is volgens enkelen een ervaringsgegeven dat er in het mbo weinig Neerlandici werkzaam zijn en ook dat vakdocenten relatief beperkt geschoold zijn op het gebied van taal. Anderen geven aan dat er juist veel aandacht is besteed aan training van taal- en vakdocenten. Het niet bestaan van een aparte opleiding voor taaldocenten (en vakdocenten) specifiek voor het werken in het beroepsonderwijs wreekt zich steeds meer. De gedachtewisseling tussen de verschillende deskundigen in het mbo leidt tot een standpunt waarover consensus bestaat: de tijd is rijp voor de inrichting van een speciale opleiding voor taaldocent in het (v)mbo. Het trainen van taal- en vakdocenten heeft zijn grenzen en het is eigenlijk vreemd te moeten vaststellen dat de lerarenopleiding geheel en voornamelijk gericht is op het werken in de praktijk van het havo-vwo-onderwijs. Dit terwijl het werken in het beroepsonderwijs duidelijk andere competenties vraagt van taal en vakdocenten. Advies aan OCW: investeer in de inrichting van een speciale opleiding voor taaldocent en vakdocent in het beroepsonderwijs. Zorg ervoor dat het beroep van mbo-docent meer prestige krijgt.

Focus op management

Het mbo-veld is overtuigd van de invloed van het management bij veranderingsprocessen op het thema taal (en rekenen) maar men is tegelijkertijd zeer bezorgd over de betrokkenheid van managers bij dit thema. Het management heeft niet alleen een taak in het regisseren van veranderingsprocessen, maar dient ook inzicht te verwerven in bijvoorbeeld de niveauaanduidingen en de drempels tussen en binnen de opleidingen.

Focus op rol en invloed van beroepspraktijk en kenniscentra

Wat hierboven opgemerkt is over de rol en betrokkenheid van het onderwijsmanagement, geldt eveneens voor de beroepspraktijk en de kenniscentra. Ook zij dienen inzicht te verwerven in de niveauaanduidingen en de drempels tussen en binnen de opleidingen en die tussen opleidingen en de arbeidsmarkt.

4 Noodzakelijke randvoorwaarden voor het realiseren van de referentieniveaus

In 9 van de 15 ronde-tafelgesprekken wordt intensief gesproken over de implementatievoorwaarden, in 7 van de 15 groepen spreekt men ook nog verder door over de implementatiefactor *tijd*. De bottom-line in deze gesprekken is: faseer het implementatieproces zorgvuldig, faciliteer verantwoord, zet de mbo-sector niet nodeloos onder te grote tijdsdruk door in te relatief korte tijd te grote en ambitieuze doelstellingen na te streven. Grote en ingrijpende onderwijsveranderingen vragen een meerjarig invoeringstraject, dat minimaal 4 en maximaal 12 jaar in beslag neemt, waarbij op macroniveau steeds een periode van vier jaren een eenheid van verandering is en op microniveau een tijdspanne van een jaar.

Implementatievoorwaarden

Een greep uit de genoemde en elders toegelichte voorwaarden voor invoering Referentiekader Taal:

- Beschrijving van mbo1 en met name mbo3 verder uitwerken. Toelichting: dit houdt niet in dat er een referentieniveau bijkomt (2F-en-een-half) maar dat de route om niveau 2F te bereiken

uitgewerkt wordt voor deelnemers die meer tijd nodig hebben (nota bene: dit is niet een *wat*-vraag maar een *hoe*-vraag).

- Overzicht op microniveau tussen de beide documenten; nauwelijks verschil betekent dat invoering in beginsel snel kan starten, indien verschil groot is, wordt een invoeringsprobleem ervaren (geen draagvlak voor afsplitsing van ERK, pleidooi voor afstemming niveaus Referentiekader taal met Raamwerk Nederlands).
- Aandachtspunt: benaming niveaus.
- Zet een communicatiecampagne op voor scholen en voor branches/bedrijfsleven.
- Bied ruimte voor pilots vo – mbo - hbo.
- Bied projectfinanciering aan.
- Zet netwerken op: vo - mbo – hbo.
- Bied ook wettelijke ruimte voor stapsgewijze invoering (experimenten).
- Bied in de school een zachte landing van het Referentiekader Taal, met ruimte voor ontwikkeling van bijvoorbeeld geïntegreerde didactische aanpak en toetsen.
- Docenten en managers moeten inzicht verwerven in de niveau-aanduidingen.
- Beroepspraktijk en kenniscentra moeten inzicht verwerven in de niveau-aanduidingen.
- Niveau-aanduidingen moeten worden geïmplementeerd in relatie tot specifieke beroepstaken, zo maak je de afstand zo klein mogelijk.
- Taal en vakdocenten moeten bekwaam worden en samenwerken aan taalontwikkeldend beroepsonderwijs.

Implementatiefactor tijd

In enkele groepen adviseert men OCW onderscheid te maken tussen maatregelen die gelden voor de korte en voor de lange termijn – faseer het veranderingsproces zorgvuldig en kom in de overgangsfase met tussenoplossingen en compenserende maatregelen.

Er is in verschillende groepen intensief gediscussieerd over de tijd die operaties vragen als werken met referentieniveaus en het breed invoeren van een veranderingsthema als (centrale) examinering. Enkele discussianten geven aan dat een verandering in het onderwijs nooit veel langer kan duren dan vier jaar: dit is de maximale lengte van een kabinetsperiode. Anderen geven aan meer tijd nodig te hebben. In voorgaande decennia is menige vernieuwing onder te grote tijdsdruk en in een te kort tijdsbestek ingevoerd, met alle risico's van dien (denk aan de uitkomst van het Rapport Dijsselbloem). Een verandering moet ook verankerd kunnen worden en dat vraagt een lange-termijnaanpak. Kortom, de meningen verschillen over de tijd die nodig is om ingrijpende veranderingen - als het invoeren van centrale examinering - met succes te implementeren. Het varieert van minimaal vier tot maximaal 12 jaar. Het advies luidt verder dat er in een overbruggingsperiode compenserende maatregelen nodig zijn.

Samenvatting thema's taal

Bij de Veldraadpleging Taal komen we uiteindelijk tot een set van 8 thema's. Zie voor een overzicht van de meest besproken thema's in de ronde-tafelgesprekken over taal bijlage 2. Deze zijn allemaal in de bovenstaande beantwoording van de vier centrale vragen verwerkt, maar het leek ons goed

deze thema's ook nog even hier apart op te sommen. Zij komen rechtstreeks voort uit de deeldiscussies tijdens de vier bijeenkomsten van de veldraadpleging.

Thema 1: Referentieniveaus Taal (Meijerink)

Er is over het algemeen genomen voldoende steun voor een referentiekader dat een doorgaande lijn voor taal en rekenen beschrijft van het po, via het vo en mbo naar het hbo.

Thema 2: Vergelijking Referentiekader Taal (Meijerink) en Raamwerk Nederlands

Het mbo-veld vindt het lastig dat zij in relatief kort tijdsbestek geconfronteerd wordt met twee referentiekaders die op het punt van niveauaanduidingen en domeinindelingen verschillen. Men streeft naar een indeling die universeel is en met enige regelmaat wordt het argument gehanteerd dat het mbo-veld bekend is met de niveauaanduidingen van het Europees Referentiekader (ERK). Men koestert de verworvenheden van het werken met het Raamwerk Nederlands.

Thema 3: Instroomniveau

In veel gesprekken is naar voren gebracht dat het mbo de rekening gepresenteerd krijgt van achterstallig onderhoud in po en vo. De groep deelnemers die instroomt is maximaal divers (ethniciteit) en heterogeen (verschillende taalniveaus) als het gaat om taalvaardigheid.

Thema 4: Centraal examineren

Centrale examinering acht men over het algemeen een slechte zaak, een ongewenst perspectief zeker voor de mbo1-3-opleidingen en voor de korte termijn. Voor afsluiting van een mbo4-opleiding is er iets voor te zeggen om centraal te examineren, maar niet voor de overige opleidingen. Het mbo-veld heeft behoefte aan een vorm van examinering die past bij het beroepsonderwijs, de beroepspraktijk en het bedrijfsleven en die onderwijscontext verschilt van die van het algemeen vormend voortgezet onderwijs (havo en vwo).

Thema 5: Implementatievoorwaarden / tijd voor implementatie

Men adviseert OCW het implementatieproces zorgvuldig te faseren en verantwoord te faciliteren. De mbo-sector wil niet nodeloos onder grote tijdsdruk veranderingen doorvoeren en in relatief korte tijd ambitieuze doelstellingen nastreven. Grote en ingrijpende onderwijsveranderingen vragen een meerjarig invoeringstraject, dat minimaal 4 en maximaal 12 jaar in beslag neemt. In enkele groepen adviseert men OCW onderscheid te maken tussen maatregelen die gelden voor de korte en voor de lange termijn. Het advies luidt: faseer het veranderingsproces zorgvuldig en kom in de overgangsfase met tussenoplossingen en compenserende maatregelen.

Thema 6: Lezen van fictionele en literaire teksten

Het veld is verdeeld over dit onderwerp. In enkele groepen acht men literatuur en fictie niet relevant voor het mbo, tenzij deelnemers zich voorbereiden op doorstroom naar het hbo of een opleiding doen zoals bijvoorbeeld onderwijsassistent. Over het algemeen sluit het niet aan bij beroepsvaardigheden en is men van mening dat taaltaken moeten aansluiten bij het kwalificatieprofiel. Voorkomen moet worden dat deelnemers struikelen over onderwerpen die niet direct relevant zijn voor hun beroepspraktijk.

Thema 7: Deelnemers aan het BBL-profiel

Het mbo-veld spreekt vrijwel unaniem haar bezorgdheid uit over de deelnemers in de AKA-opleidingen, de mbo1- en mbo2-opleidingen en de BBL en daarbinnen in het bijzonder weer de zorgleerlingen met dyslexie, dyscalculie en andere deficiënties. Men adviseert bijvoorbeeld de overheid om ten behoeve van zorgleerlingen (dyslexie, autisme et cetera) duidelijkheid te geven over compenserende maatregelen als blijkt dat niveaus van taalvaardigheid onvoldoende zijn en dat zij op grond van een te lage taalvaardigheid geen diploma kunnen halen.

Thema 8: Deskundigheidsbevordering docenten

Er zijn niet alleen onvoldoende docenten maar ook is een deel van de huidige docenten onvoldoende bekwaam op het gebied van de taal. Allereerst zijn er weinig Neerlandici werkzaam in het mbo en verder zijn vakdocenten relatief weinig geschoold op het gebied van taal. Het niet bestaan van een aparte opleiding voor taaldocenten (en vakdocenten) specifiek voor het werken in het beroepsonderwijs wreekt zich steeds meer. Advies aan OCW: investeer in de inrichting van een speciale opleiding voor taaldocent en vakdocent in het beroepsonderwijs. Zorg ervoor dat het beroep van mbo-docent meer prestige krijgt.

Deel 2: Opbrengst van de veldraadplegingen in grote lijnen: rekenen

Vooraf

Het valt op dat in de reacties van de deelnemers aan zowel expertmeeting op 06 11 08 als tijdens de drie regionale bijeenkomsten veel vragen doorklinken, en weinig mening over het Rapport Meijerink. Dit lijkt bij navraag sterk te liggen aan onbekendheid van het Rapport Meijerink. Ondanks het feit dat vooraf informatie (het betreffende hoofdstuk 'rekenen' uit het hoofdrapport Meijerink) is verstuurd is dit een opvallend gegeven. Tijdens de bijeenkomsten is middels een presentatie voorzien in informatie over de hoofdpunten van het Rapport Meijerink inzake rekenen.

Bij de Expertmeeting van 06 11 08 is men beter op de hoogte van de inhoud van het Rapport Meijerink dan de deelnemers aan de regionale bijeenkomsten. Dit kan opgemaakt worden uit de deelverslagen van de bijeenkomsten. Dit hangt wellicht samen met het feit dat tijdens de expertmeeting er een substantiële vertegenwoordiging vanuit de Kenniscentra aanwezig was, die afgelopen jaar (2008) in het kader van de aanvullingen op de kwalificatiedossiers meer aandacht heeft kunnen geven aan de discussie over de rol van Rekenen in het MBO (en dus wellicht meer kennis hebben genomen van het Rapport Meijerink).

1 Zijn de referentieniveaus Rekenen relevant?

Commitment voor Referentiekader Meijerink

Als we laten meewegen wat hierboven onder 'Vooraf' is gesteld kan geconstateerd worden dat men, gehoord hebbende de toelichting op het Rapport Meijerink tijdens de bijeenkomsten, onderschrijft dat een sectoroverstijgende beschrijving van referentieniveaus voor rekenen kan leiden tot een betere discussie over bijvoorbeeld onderhoud en over de aansluitingsproblematiek rekenen vmbo-mbo en mbo-hbo, en dat op basis van deze discussie meer mogelijkheden kunnen ontstaan voor het realiseren van een betere aansluiting. Net als bij taal kunnen we constateren dat opgemerkt wordt dat dit referentiekader richting zou moeten geven en niet een kader zou moeten zijn dat op een rigide wijze de eindtermen bepaalt voor een opleiding op basis waarvan deelnemers mogelijk afhaken en uitvallen.

Onzekerheid mbo-veld over niveaus

Het veld is onzeker over de vraag hoe de relevantie van het Rapport Meijerink gezien moet worden in relatie tot het Raamwerk rekenen/wiskunde mbo. Dit Raamwerk (versie 0.9) kent nog geen lange traditie binnen het mbo, maar het valt op dat veel vragen/opmerkingen over de relevantie van het Rapport Meijerink worden gesteld in relatie tot het gebruik van het Raamwerk rekenen/wiskunde mbo.

Men ziet wel dat het verstandig kan zijn in algemene termen te spreken over niveaus van rekenen in het mbo, maar men ziet ook dat de sector mbo direct behoefte zal hebben aan fijnmazigheid van beschrijvingsmethodiek als het gaat om een goede aansluiting tussen beroepspraktijk en functioneel gebruik van rekenen/wiskunde. Regelmatig wordt dit genoemd als belangrijk punt voor het wetslagen van een referentiekader voor rekenen in het mbo. Men beschouwt het huidige Raamwerk

rekenen/wiskunde mbo als een goed instrument, omdat dit instrument het mogelijk maakt om in de verschillende mbo-opleidingen vrij nauwkeurig te werken aan de eisen die de beroepspraktijk stelt aan rekenen/wiskunde.

2 Zijn de referentieniveaus Rekenen herkenbaar?

Ook hier geldt dat eerst geconstateerd moet worden dat men niet in detail op de hoogte is van bijvoorbeeld de invulling van 2F en 3F. Daarbij valt tevens op dat in alle bijeenkomsten met name is gediscussieerd over de F-kant en amper over de S-kant. Als er dan over herkenbaarheid is gesproken, dan vooral over de behoefte in het veld om op het gebied van (reken)vaardigheden duidelijk te maken wat precies onder 2F verstaan wordt en wat precies onder 3F. Hier wordt tevens een enkele keer een vraag gesteld over de gehanteerde domeinindeling bij het Rapport Meijerink. Respondenten geven aan dat zij de te leren vaardigheden ook willen laten aansluiten op het beroep. Het gaat niet alleen om een functionele invulling, maar om het gegeven dat het beroep vaak slechts aan een deel van de r/w-vaardigheden belang hecht en andere onderdelen irrelevant zijn. Een boekhouder heeft andere inhouden nodig dan een landmeter. Een kader doet onrecht aan die specialisaties.

Functioneel gebruik

Het is noodzakelijk bij 'herkenning' van de referentieniveaus uit het Rapport Meijerink vast te stellen dat de discussies tijdens de veldraadpleging een centraal thema laten zien, namelijk het belang van 'functioneel gebruik' van rekenen/wiskunde in het mbo.

In alle discussies komt dit thema naar voren. Enerzijds verwacht men dat de doorwerking van het Rapport Meijerink in het mbo een herpositionering en versterking van (reken)vaardigheden met zich mee zal brengen. In dit verband kunnen nagenoeg alle deelnemers zich vinden in de wenselijkheid het rekenen op een functionele manier te onderhouden. Anderzijds is men bevreesd voor een totaal gescheiden 'reken/wiskunde'-lijn in het mbo, die eerder afbreuk zal doen aan de huidige uitgangspunten van goed mbo-onderwijs dan dat het iets zal toevoegen. Een zeer algemene oproep uit de Veldraadpleging Rekenen is dan ook om bij mogelijke invoering van referentieniveaus op basis van het Rapport Meijerink terdege rekening te houden met het bijzondere karakter van het mbo als beroepsopleiding, voor beroepskwalificaties waarbij het functioneel gebruik van rekenen (en wiskunde) de boventoon zou moeten voeren. Dit is een uitspraak overigens die geldt voor alle niveaus van Meijerink (2F en 3F).

Daarbij dient te worden aangetekend dat deelnemers aan de veldraadpleging die werkzaam zijn op opleidingen waar rekenen/wiskunde een belangrijk onderdeel is van de beroepskwalificatie aangeven dat het stellen van heldere eisen - voor onder andere doorstroom - wenselijk is. Bij de opleiding Onderwijsassistent is bijvoorbeeld een gedegen voorbereiding van het eigen rekenniveau noodzakelijk en ook bij diverse opleidingen uit de sector Techniek. In minder mate geldt dit voor Economie, waar bepaalde essentiële wiskundige vaardigheden moeten worden aangebracht. Het is niet wenselijk (mogelijk) om dit verschillende behoeften in één niveauomschrijving te vangen. De r/w-inhouden lopen daarvoor te sterk uiteen. Dit is overigens op de betreffende opleidingen meestal al goed geregeld, bijvoorbeeld doordat regionale arrangementen tussen mbo-hbo voorzien in een doorlopende leerlijn.

3 Zijn de referentieniveaus Rekenen realiseerbaar?

De vraag over realiseerbaarheid is onlosmakelijk verbonden met wat hierboven al onder het kopje 'functioneel gebruik' en differentiatie is verwoord. Essentieel is dan de vraag waar de beroepskolom (vmbo-mbo-hbo) de hoogste prioriteit wil leggen, want het opleidingsprogramma en de beschikbare tijd zullen uiteindelijk de beperkende factoren zijn.

Instroom en 2F

De realiseerbaarheid hangt volgens de deelnemers sterk samen met het niveau van de instromende deelnemers. De meeste aanwezigen verwachten dat op termijn, wanneer veel deelnemers (uit vmbo) bij instroom 2F inderdaad beheersen, onderhoud daarvan in het mbo mogelijk lijkt te zijn. Zorg is er voor andersoortige instroom (van bijvoorbeeld volwassenen) en voor de deelnemers die 2F niet (of nauwelijks) hebben bereikt. Uit de veldraadpleging spreekt regelmatig de zorg dat extra eisen aan rekenen gekoppeld aan een rekenexamen een bottle-neck (en dus een struikelblok richting diploma) kunnen veroorzaken voor cursisten die 'ambachtelijk' uitstekend kunnen functioneren, maar die wellicht op (reken)vaardigheden onvoldoende presteren. Men vraagt zich af tegen welke prijs hier het niveau van rekenvaardigheid doorslaggevend moet zijn.

3F en doorstroom

Vrijwel alle betrokkenen geven aan dat het noodzakelijk is per opleiding (of cluster van opleidingen) in detail uit te zoeken welk niveau van beheersing in het kader van de doorstroom aan (reken)vaardigheden vereist is. Men onderschrijft in het algemeen de nuance van Meijerink: niet 3F voor iedereen en in de volle omvang op mbo-4 automatisch verplicht.

Centrale examinering

De overgrote meerderheid van de deelnemers aan de raadpleging vindt centrale examinering van rekenen onwenselijk en een slechte zaak. De opmerkingen hierover komen overeen met die in de veldraadpleging taal: zeker niet doen op niveaus 1, 2 en 3 en grote twijfel voor mbo-4. Het belang van sectorale inkleuring, waarbij het rekenen functioneel blijft, wordt door de meerderheid van de aanwezigen benadrukt. Ook wordt de wens uitgesproken dat het mbo zelf verantwoordelijk blijft voor de opleidingseisen. Men vraagt zich regelmatig af of het noodzakelijk is om op landelijk niveau te komen tot een examen op het gebied van rekenen. Hier en daar wordt opgemerkt dat een centraal examen kan leiden tot gerichte examentraining (vlak ervoor), waardoor het 'continue' onderhoud wordt verwaarloosd.

4 Noodzakelijke randvoorwaarden voor het realiseren van de referentieniveaus

Dit vraagstuk (noodzakelijke randvoorwaarden) heeft wat betreft details beperkte aandacht gekregen in de veldraadpleging Rekenen. Een punt dat wel in alle bijeenkomsten en in alle groepen is teruggekomen is de noodzaak van een geleidelijke en langlopende invoering. Er moet dan gedacht worden aan een termijn van 4 tot 15 jaar. Wel merkt men op dat het wenselijk is dat alle sectoren (po, vo en mbo) tegelijk beginnen met het versterken van het rekenen. De doorwerking in het mbo (dat aan het eind van de keten zit) kan echter pas na minimaal 4 jaar echt merkbaar zijn.

Verder wordt heel vaak genoemd dat professionalisering van docenten en ontwikkeling van onderwijs- en toetsmateriaal noodzakelijk zijn om tot de volgende stappen te komen. Men ziet wel dat bij opleidingen waar rekenen/wiskunde al aparte aandacht krijgt in het huidige programma er minder problemen zullen zijn bij het realiseren van de noodzakelijke randvoorwaarden (personeel, materiaal en dergelijke) dan bij opleidingen waar momenteel geen aparte aandacht is voor rekenen/wiskunde.

Samenvatting thema's

Bij de Veldraadpleging Rekenen komen we uiteindelijk tot een set van 8 thema's. Deze zijn alle 8 in de bovenstaande beantwoording van de vier centrale vragen verwerkt, maar het leek ons goed deze thema's ook nog even hier apart op te sommen. Zij komen rechtstreeks voort uit de deeldiscussies tijdens de vier bijeenkomsten van de veldraadpleging Rekenen.

Thema 1: Afstemming Meijerink – Raamwerk

Dit wordt naar voren gehaald door veel deelnemers, zowel door medewerkers van de kenniscentra - die consequenties zien voor de opbouw van de kwalificatiedossiers en het brondocument LLB - als door opleiders uit MBO-instellingen die graag de afstemmingsdiscussies vmbo-mbo en mbo-hbo vereenvoudigd zien.

Hieronder gaat de discussie schuil dat Meijerink – in de beschrijvingswijze - meer op basisvaardigheden focust, terwijl het Raamwerk zich meer op functioneel gebruik richt. Kunnen beide beschrijvingswijzen samengevoegd worden, met behoud van de functionele insteek van de Raamwerken?

Thema 2: 2F en 3F en haalbaarheid

Dit wordt wel in de discussies centraal gesteld, maar door de relatieve onbekendheid van de exacte inhoud van deze niveaus (Meijerink is nog vrij onbekend) is het tijdens de bijeenkomsten lastig hier dieper op in te gaan. Wel wordt opgemerkt dat de instroom nu nog niet met 2F binnenkomt. Er is dus tijd nodig. Op termijn kan het echt een kwestie van onderhoud worden. Men vindt het over het algemeen wel goed om een algemene basis (burgerschapsniveau) te hebben voor eind vmbo – mbo2 (daarin verschilt de discussie over 2F van de discussie over 3F).

Thema 3: De groep die er niet aan kan voldoen.

Hoe je het ook wendt of keert, er zal een groep 'onderpresteerders' blijven. Welke (extra) zorg kan hieraan besteed worden? Niet alleen extra zorg, maar ook: Wat zijn de consequenties voor diplomering?

Thema 4: BBL en volwassenen

Voor BBL lijkt het niet haalbaar extra onderwijstijd en aandacht aan rekenen (en taal) te besteden. De aandacht gaat naar het leren van een beroep. Daar geldt waarschijnlijk op alle mbo-niveaus: beginniveau = eindniveau, behalve voor onderdelen die essentieel zijn voor het beroep.

Thema 5: 3F en doorstroom

Over het algemeen klinkt door dat men hier 'flexibiliteit' zou willen, nuancering, differentiatie en maatwerk. Niet één niveau voor alle mbo4-opleidingen. (Zie ook thema Examinering). Voor doorstroom er zijn regionale samenwerkingsverbanden, waar afstemming mbo-hbo gezocht (en gevonden) wordt. De vraag is dan of landelijke afspraken en regelingen (onder andere een centrale, voor iedereen gelijke afsluiting van het mbo-traject) kwaliteitsverbetering tot gevolg zullen hebben. Komt er een veldraadpleging hbo?

Thema 6: Examinering

Ten eerste is duidelijk dat hier nog niets over bekend is. Maar het is ook duidelijk dat hier op korte termijn iets zal gebeuren. Het nut wordt betwijfeld en er zijn grote zorgen. Welke vorm? Per cluster? Welke gevolgen? Hier en daar bestaat de angst dat er een afrekencultuur zal ontstaan (de kwaliteit van het onderwijs van een roc zal afgeleid worden van de toetsresultaten op rekenen en taal) en ook de deelnemers worden erop 'afgerekend'.

Thema 7: Professionalisering

Het is zonneklaar dat er bij het uitbreiden van de aandacht voor rekenen/wiskunde behoefte zal zijn aan expertise en dus professionalisering. Er zal onder andere vraag zijn naar recente inzichten in de didactiek van rekenen-wiskunde.

Thema 8: Implementatie

Men deelt de zorg dat veel aandacht aan examens voor rekenen en taal ertoe zal leiden dat er teveel algemene vakken terug op het rooster komen. Dit gaat ten koste gaat van competentiegericht opleiden en dus van het beroepsdeel. Er komt veel tegelijk op opleidingen af. Het vereist extra inspanning, dus tijd en geld en overige randvoorwaarden, zie ook het thema professionalisering.

Bijlage 1: Opzet en organisatie mbo-veldraadpleging

- 1 Een expertbijeenkomst op *donderdag 6 november (Utrecht – Meeting Plaza – 13.00-17.00 uur)*. Hiervoor zijn ongeveer 70 deskundigen uitgenodigd met verschillende expertise uit diverse geledingen van het mbo. Ongeveer 65 personen hebben zich aangemeld en 62 waren die middag aanwezig. Opening: Marjo Jansen (OCW). Inleiding: Heim Meijerink. Dagvoorzitter: Piet Litjens (CINOP).
- 2 Drie regionale bijeenkomsten op 21, 25 en 27 november voor alle geïnteresseerden uit mbo-organisaties:
 - Vrijdag 21 november 2008 in Hilversum - Hotel Lapershoek (13.00 – 17.00 uur). Opening: Marjo Jansen (OCW). Inleiding: Heim Meijerink. Dagvoorzitter: Piet Litjens (CINOP).
 - Dinsdag 25 november 2008 in 's-Hertogenbosch - Theater aan de Parade (13.30-17.30). Inleiding: Heim Meijerink. Opening en dagvoorzitter: Christel Kuijpers (CINOP).
 - Donderdag 27 november 2008 in Steenwijk - Theater De Meenthe (12.30 – 16.30). Geen plenaire inleiding; parallelsessies taal en rekenen onder leiding van Marianne Driessen (CINOP) en Vincent Jonker (FI).

De bijeenkomsten openen met een plenaire sessie waarin de inleiding van Heim Meijerink centraal staat met aansluitend een korte gedachtewisseling met de zaal. Dit programmaonderdeel duurt een uur. Vervolgens bestaat het programma uit twee parallelsessies: één voor taal en één voor rekenen. De deelnemers praten gedurende twee keer een uur met een korte pauze in groepen van vijf tot acht deelnemers. Taal- en rekenspecialisten van CINOP en het Freudenthal Instituut verzorgen het voorzitterschap van deze ronde-tafelgesprekken en maken een verslag. Deze verslagen nemen we integraal op in een aparte bijlage bij dit verslag.

Totaal aantal aanmeldingen:

Utrecht – 06 11 08: 49 aanmeldingen – feitelijk aantal aanwezigen: 60 deelnemers ¹

Hilversum – 21 11 08: 60 aanmeldingen – feitelijk aantal aanwezigen: 51 deelnemers

's-Hertogenbosch – 25 11 08: 72 aanmeldingen – feitelijk aantal aanwezigen: 56 deelnemers

Steenwijk – 27 11 08: 43 aanmeldingen – feitelijk aantal aanwezigen: 39 deelnemers

Aantal gesprekstafels en aantal deelnemers bij taal

- 1 Expertmeeting - Utrecht - 06 11 08 – totaal aantal deelnemers aan parallelsessie taal: 30 deelnemers.
 - groep 1: Ieteke Bos (CINOP) + 6 deelnemers
 - groep 2: Piet Litjens (CINOP) + 7 deelnemers
 - groep 3: Sanne Cocx (CINOP) + 5 deelnemers
 - groep 4: Christel Kuijpers (CINOP) + 7 deelnemers
 - groep 5: Ilona Schot (CINOP) + 5 deelnemers

¹ Dit is exclusief de begeleiders van CINOP en FI

- 2 Regionale veldraadpleging Hilversum – 21 11 08 - totaal aantal deelnemers aan parallelsessie taal: 28 deelnemers.
 groep 6: Mirella Verspiek (CINOP) + 7 deelnemers
 groep 7: Annemarie Groot (CINOP) + 5 deelnemers
 groep 8: Ieteke Bos (CINOP) + 6 deelnemers
 groep 9: Claudia van der Pol (CINOP) + 5 deelnemers
 groep 10 Elle Langens (CINOP) + 5 deelnemers
- 3 Regionale veldraadpleging 's-Hertogenbosch - 25 11 08 - totaal aantal deelnemers aan parallelsessie taal: 28 deelnemers.
 groep 11: Maarten Ooms (CINOP) + 10 deelnemers
 groep 12: Christel Kuijpers (CINOP) + 10 deelnemers
 groep 13 : Ieteke Bos (CINOP) + 8 deelnemers
- 4 Regionale veldraadpleging Steenwijk - 27 11 08 - totaal aantal deelnemers aan parallelsessie taal: 18 deelnemers.
 groep 14: Marianne Driessen (CINOP) + 6 deelnemers
 groep 15: Baukje Jansen (CINOP) + 6 deelnemers
 groep 16: Marianne Driessen en Baukje Jansen + 6 deelnemers.

Aantal gesprekstafels en aantal deelnemers bij rekenen

<i>bijeenkomst</i>	<i>datum</i>	<i>plaats</i>	<i>deelnemers*</i>	<i>ROC/AOC</i>	<i>Overig (kennis-centra e.a.)</i>	<i>sub-groepen</i>	<i>ingevulde briefjes</i>
expert	06-11	Utrecht	30	11	19	5	19
regio M	21-11	Hilversum	23	22	1	3	18
regio Z	25-11	Den Bosch	28	27	1	4	19
regio N	27-11	Steenwijk	21	19	2	3	18
totaal			110	79	23	15	74

* begeleiders niet meegeteld.

- 1 Expertmeeting - Utrecht - 06 11 08 – totaal aantal deelnemers aan parallelsessie taal: 30 deelnemers.
 groep 1: Monica Wijers (FI) + 6 deelnemers
 groep 2: Joke Huisman (CINOP) + 6 deelnemers
 groep 3: Victor Schmidt (SLO) + 6 deelnemers
 groep 4: Arthur Bakker (FI) + 6 deelnemers
 groep 5: Vincent Jonker (FI) + 6 deelnemers
- 2 Regionale veldraadpleging Hilversum – 21 11 08 - 23 deelnemers
 groep 6: Victor Schmidt (SLO) + 7 deelnemers
 groep 7: Monica Wijers (FI) + 8 deelnemers
 groep 8: Arthur Bakker (FI) + 8 deelnemers
- 3 Regionale veldraadpleging 's-Hertogenbosch - 25 11 08 - 28 deelnemers

- groep 9: Monica Wijers (FI) + 7 deelnemers
- groep 10: Victor Schmidt (SLO) + 7 deelnemers
- groep 11 : Akke Vos (OCW) + 7 deelnemers
- groep 12: Peter Hoogendijk (Malmberg) + 7 deelnemers
- 4 Regionale veldraadpleging Steenwijk - 27 11 08 - 21 deelnemers
- groep 13: Joke Huisman (CINOP) + 7 deelnemers
- groep 14: Vincent Jonker (FI) + 7 deelnemers
- groep 15: Eigen voorzitter + 7 deelnemers.

Bijlage 2: Overzicht belangrijkste gespreksthema's Taal

Hieronder de belangrijkste gespreksthema's waarover in de taal-groepen is gediscussieerd.

Spreiding van de gespreksthema's taal over 15 ronde-tafelgesprekken																
thema's \ groepen	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	Tot
Referentieniveaus Taal Meijerink	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	15
Vergelijking Referentiekader Taal Meijerink en Raamwerk Nederlands	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x				11
Instreamniveau	x	x	x				x	x	x	x	x			x	x	10
Centraal examineren	x	x				x	x	x	x	x	x			x	x	9
Implementatievoorwaarden	x		x	x		x	x	x	x		x	x				9
Lezen fictionele en literaire teksten	x	x		x		x	x				x	x		x	x	9
Deelnemers aan BBL-profiel		x		x			x			x	x	x		x	x	8
Deskundigheidsbevordering docenten		x			x		x			x		x		x	x	7
Status Raamwerk Nederlands	x	x					x	x	x	x		x				7
Tijd voor implementatie		x			x	x	x	x	x	x						7
Differentiatie binnen niveau 3		x	x		x							x		x	x	6
Functionaliteit van taalvaardigheden			x					x		x	x			x	x	6
Interactie tussen beroepsopleiding en bedrijfsleven		x			x					x		x		x	x	6
Competentiegericht onderwijs	x									x				x	x	4
Overgang BOL/BBL		x					x				x	x				4
Niveau leerstofpakketten	x								x	x						3
Taalbeschouwing / spelling				x										x	x	3
Beoordeling	x	x														2
Uitstroom arbeidsmarkt en doorstroom naar HBO					x						x					2
Mbo niet alleen doorstroom- maar vooral ook eindonderwijs			x													1
Speciaal onderwijs voor deelnemers met niveau > 1 en < 2		x														1

Bijlage 3: Overzicht vragen rekenen

Bij de Veldraadpleging Rekenen is vooraf (bij aanvang van de bijeenkomst) een briefje per persoon uitgedeeld (zowel bij de expertmeeting als bij de regionale bijeenkomsten) met de volgende vraag:

Naam:
Instelling:
Allereerste Vraag/Opmerking inzake Meijerink en referentieniveaus

Het idee van deze briefjes was het idee om een 'nulmeting' in de discussie te hebben. Zonder met elkaar in gesprek te zijn geweest – overigens wel pas na de centrale presentatie(s) met informatie over het Rapport Meijerink – konden deelnemers hun vraag of opmerking opschrijven.

We hebben van 74 deelnemers dit briefje ingevuld ontvangen (ingenomen aan het eind van de bijeenkomst) en gescoord volgens de onderstaande categorieën, op zoek naar gedeelde thematiek.

Label	Vragen/opmerkingen	Score *
Haalbaarheid	2F en 3F en de haalbaarheid voor de betreffende deelnemers	22
Afstemming	Vragen over de afstemming tussen referentieniveaus Meijerink en Raamwerk rekenen/wiskunde mbo	17
Instroom	instroom vanuit vmbo	10
3F/doorstroom	doorstroom naar hbo en uitstroom naar beroep	9
Examinering	Examinering in een brede definitie (beoordeling van resultaten)	9
Implementatie	Hoe in de onderwijspraktijk in te passen	8
LLB	Brondocument Leren Loopbaan Burgerschap	6
BBL	Beroepsbegeleidende leerweg (het vraagstuk van de kortere contacttijd in vergelijking tot BOL)	5
Groep eronder	De groep die er niet aan kan voldoen (in elk systeem zullen er 'onderpresteerders' zijn)	4
Didactiek	Vakdidactische vraagstukken (kolom-indeling, gebruik ICT e.d.)	3

* Score is het aantal keren dat het 'thema' voorkomt in de vraag of opmerking van de deelnemer. Een briefje kan op meerdere categorieën gescoord worden.